

Ela+ mond d'energeia: Referats energeias alternativas

L'atgna tgesa, ena atgna ovra electrica

DA PEDER ANTONA BALTERMIA

■ **Ela+ mond d'energeia organisescha adegna puspe referats publics an connex cun novas furmas d'energeia. Avant en'emda ègl ia an spezial per l'energeia solara e fotovoltaica.** A mang dad exaimpels concrets è nia musso tgi cun chellas alternativas ègl pussebel da sa far independent dad energeias estras. La gronda fegnameira è da neir davent dall'energeia da carburants.

Ela+ energeia è en'uniun purtada da tschintg interpresas scu sponsors principals. Chegl èn igl Parc Ela, martgea d'energeia Ela (Val Alvra e Surses), la scola ibW, ewz e la Uffer SA. Dasperas èn anc blers commembers dad otras firmas e privats. La sedia dall'uniun è a Savognin/Padnal ainten las localitads dalla Uffer SA e las ples occurrenzas an connex cun tematicas d'energeia er.

President dall'uniun ela+ mond d'energeia è igl cunsiglier digls cantuns *Stefan Engler*. El surpeglia la missiun da purtar a Berna dumondas an connex cun energeia dallas regiuns e da l'otra vart tendenzas dalla politica d'energeia da Berna ainten las regiuns.

Dalla politica vign spitgia ensatge

Engler ò gist surpiglia sez la part introductiva ainten la retscha da referats. Igl davos taimp seia nia fatg attent, zont dalla generaziun giovna, principalmaintg sen veia, alla misergia an connex cuagl clima e las consequenzas gio

oz vasiblas e zont chellas per las generaziuns vegnentas. La politica seia ossa dumandada. La fegnameira principala seia da redutgier las emissiuns da CO₂ resp. da neir davent digl ieli. Igl problem grond seia igl traffic.

En oter tema è l'energeia per scaldar. Igl pi bler vign duvro per scaldar igls salv, igl sagond bler per scaldar l'ava e scu terz an general per igls casals. An chegl tgi pertotga prescripziuns e reglamaints an connex cun energeia pigls consuments seia er betg cler tgi seia responsabel, igl cantun u la confederaziun. Las competenzas geian savens en po gl'egn ainten gl'oter.

I vala tuttegn da constatar tgi seia betg nia fatg navot igls davos decennis. Schi ins duvrava igl 1970 anc 22 liters per scaldar ena tgesa, schi ins seia oz tuttegn nia da redutgier sen treis liters. Igl pi nov standard seian tgesas tgi dovràn nigna energeia estra e perfign da chellas tgi produtgeschan duple energeia tgi chegl tgi dovràn.

«Igl grond potenzial d'energeia schea anc adegna ainten igls spargnamaints cun migliurar l'isolaziun. 80% digls bietgs vigs vessan da bung ena sanaziun energetica. Realiso vign angal 1% ad onn. Chegl cuzzes anc 80 onns e glez è en po dei», manegia Engler.

Er las emissiuns dad CO₂ ins vess da neir da redutgier tranter igl 1990 e 2030 per 50%. Schi chegl vigna betg ad esser igl cass ins vegia da far leschas pi strantgas. La politica è damais dumandada.

Igl clima è angal en problem

Thomas Kalbermatten è sto igl sagond referent. El instruescha ciencias digl ambiant alla scol'ota ibW a Coira. Aint igl sies referat ò el do ena survista generala e globala digl ambiant sen ed anturn igl noss planet. Ed el ò dalunga mess peisa sen deirs fatgs an chel connex. Igl clima seia bagn en problem tgi gravegia igl noss planet e las generaziuns vegnentas, pero dei betg igl sulet. Ainten las mars dettigli enorms donnas dall'ecologia antras las staziuns tgi pompan seador igl ieli ed ena part corra adegna ainten l'ava cun las consequenzas ancunaschaintas. La mafia fetscha mintg'onn affars da milliardas cun rusment tiztginto dad ovras atomaras, chemicas ed otras. En problem

gio dadei ancunaschaint èn las tarradas digls gòts tropics tgi on ena gronda influenza aint igl equiliber ecologic. Per saveir plantar garnezza ed otras plantaschas da monocultura tgi von a costs dalla biodiversità. Chegl zont ainten igls gòts tropics digl Amazonas. En oter problem è igl smog quasi permanent ainten igls martgeas gronds. Er la politica è tenor Kalbermatten fitg angascheda cun influenzer la destrucziun dalla nateira. Las ples gheras segl mond seian gheras per resursas.

An general ins possa deir tgi la nateira funcziunga, igl pi grond factor da disturbi seia igl carstgang.

Produtgier sez e duvrar sez

Severino Schmid digl ewz è alloura nia tar la vart practica an connex cun l'energeia. E chegl mintgign tar sasez a tgesa noua tgi el abitescha. Per evitar da gravager igl ambiant cun emissiuns e strapatscher igl planet cun surduvrar las resursas ègl igl migler da produtgier energeia regenerabla e gist duvrar ella lò. Vot deir schi ins biegia ena tgesa u fò ena sanaziun energetica, alloura ègl oz nign problem da produtgier p. ex. energeia solara e dimensiunar chella tgi corresponda agl basigns dalla tgesa.

L'energeia solara ò numnadamaintg er chel avantatg tgi ella è igl pi ot cura tgi ins dovrà er la pi blera. La notg ins dovrà igl pi pac current. Igl ples apparats èn salda u sa redutgeschan sen igl «standby». Igl accumulatur èn avaplanias an furma da boilers cun ava tгода u ainten battareias. Da mezde cura tgi ins dovrà igl pi bler current, alloura vign er produtgia la pi blera energeia solara, percheigl tgi igl suglegl è igl pi ot. Ed energeia solara sa lascha er produtgier schi gl'è betg suglegl. Atgnamaintg vign sur mezde produtgia mengia blera energeia. Per nizzigier la produziun da maniera optimala ins so er furmar cuminananzas da consum. Cotras sa lascha augmentar igl consum dall'atgna produziun per 25% e contantscher en grad dad agen adiever dad 86%. Chegl tgi è fitg bung.

Igls costs da transport scrodan

Roman Diem dalla firma Jenny e *Christian Hassler* dad «energia solara Hassler» on alloura musso ve da bietgs concrets, per part ainten la regiun, scu tgi

funcziunga ainten la practica cun aveir en'atgna ovra electrica a tgesa e gist duvrar sez l'energeia. Els on er musso cass tgi l'atgna produziun d'energeia surpasa igl agen adiever ed ins so alloura spisgintar l'energeia supplementara ainten la reit.

La schliaziun per tgesas d'ena famiglia, pero er per objects pi gronds èn systems cun pompas da caleira cun en accumulatur per ava tгода.

Hassler ò er musso agl exaimpel digl Hotel Alvra a Casti scu tgi ins so far schliaziuns energeticas fitg prudentas ve dad en bietg pi grond. El so er eir cuagl computer ed ena app directamaintg segl sistem d'energeia dad en object. Ins vei cotras da tot taimp quanta energeia tgi vign produtgeida ainten l'atgna ovra electrica e quanta tgi vign duvrada. Sen en diagram sa lascha er liger giu la produziun ed igl adiever sur en'emda u sur en meis ed ins vei er l'influenza p. ex. dall'ora e la differenza da de e notg.

En grond avantatg tgi ins era anfignen ossa betg schi consciaint cun l'atgna ovra electrica è tgi igl transport dall'energeia croda davent. Igl transport tgi vign fatg sur la reit tgi porta a nous l'energeia ainten tgesa n'è betg bungmartgea.

Detg ossa concret è igl current dall'atgna ovra electrica 10 raps pi bungmartgea. El costa angal ple 14 raps anstagl digls 24 raps percheigl tgi dovrà nign transport. Vot deir angal igl transport intern aint igl object sez e chel stò esser an mintga cass e vign fatg tar la construcziun digl bietg e siva dat-tigl quasi nigns costs ple.

Schi ins vot resumar igl impurtant digls referats ègl uscheia tgi oz è ena tgesa tgi è independenta dad energeia estra betg en'illusiuin, mabagn realitad. Ins so perfign produtgier duple energeia tgi chegl tgi ins dovrà e cotras p. ex. carger battareias per igl e-mobil ed er igl traffic, igl problem grond, pò neir adegna pi independent dad energeia estra.

Sonda e dumengia passada on dus objects construias tenor chels prancepis illustros, egn a Lantsch ed egn a Cunter, davert las portas per tg'ins possa piglier invista e vurdar 1:1 scu tgi chel sistem cun l'atgna ovra electrica ainten l'atgna tgesa funcziunga.

**Karin Luzio (53),
manadra d'activitad,
Savognin**

Tge monta igl rumantsch per Vous?

Per me è rumantsch igl lungatg da cor. Cun plascher discorra schinavant tg'è pussebel rumantsch er durant mia lavour. Loscha sunga cun er saveir rumantsch, tg'ia sa en lungatg tgi betg mintgign discorra ed anclei. Bel è tgi igl rumantsch è ensacu er en lungatg secret, gist sch'ins vot tgi ensatgi saptga betg tge tgi vign discuria.

Scu promoviz Vous igl rumantsch?

Cun ruschanar tant scu pussebel e mintga de igl mies lungatg mamma. Cun liger la «Pagina da Surmeir» e codeschs rumantschs tschertga er da promover igl rumantsch. An mia veta professionala ligia savens per igls attempos istorgias rumantschas tgi las senioras ed igls seniors tedlan cun atenziun e fitg gugent.

Tge avignier ò igl rumantsch?

Anfignen tgi vign discuria rumantsch veia betg schi neir per chel. Igl medes socials scu whatsapp, facebook, instagram ed er others èn bagn en priavel pigl rumantsch cun igls giuvenils communigier sur chels an tudestg anstagl an rumantsch.

www.100onns.ch

■ LATSCH E STUGL

Protecziun da lavinas megljerada

(rtr) Il chantun segirescha per passa in mez milliun francs il Cuolm da Lantsch cunter lavinas. Pervi da la stipezza e da l'exposiziun datti a la flanca sidvest dal culm da Lantsch in grond problem da naiv che glischna. Cun la protecziun da lavinas vegn augmentada la segirezza dals abitadis da Lantsch e Stugls sco er da la via da colliaziun chantunala. Il project vegn realisà en quatter etappas fin il 2022.

LA QUOTIDIANA

Editura: Samedia Press AG

Editor: Hanspeter Lebrument

CEO: Thomas Kundert

Schefredactor: Martin Cabalzar

Redacziun

Agentura da Novitads Rumantscha (ANR):

Flurin Andry (fa), Augustin Beeli (abc),

Andreas Cadonau (ac), Annatina Filli (afi),

Hans Huonder (hh), Susi Rothmund (sr),

Gion Nutegn Stgier (gns).

Collavurators redacziunals:

Giusep Capaul (gc), Lucas Deplazes (ld),

Bartholome Tscharner (bt).

Adressas redacziunals:

La Quotidiana, Via Sommerau 32, 7007 Cuira,

tel. 081 255 57 10,

mail: redacziun@laquotidiana.ch

Agentura da Novitads Rumantscha (ANR):

Via da Masans 2, 7000 Cuira,

tel. 081 250 48 00,

mail: anr@spin.ch

Surselva: tel. 081 936 47 00,

mail: surselva@anr.ch

Engiadina: tel. 081 864 81 12,

mail: engiadina@anr.ch

Surmeir: tel. 079 430 69 30,

mail: surmeir@anr.ch

Schons: tel. 081 637 13 45 / 079 869 03 18

mail: tscharner.savognin@bluwin.ch

Editura Samedia,

Via Sommerau 32, 7007 Cuira;

tel. 081 255 50 50,

mail: verlag@samedia.ch

Servetsch d'abunents e da distribuziun:

Via Sommerau 32, 7007 Cuira,

tel. 0844 226 226,

mail: abo@samedia.ch

Inserats:

Samedia Promotion,

Via S. Clau Sura 11, 7130 Glion

tel. 081 920 07 17, fax 081 920 07 18,

mail: ilanz.inserate@samedia.ch

La Quotidiana cumpara tschintg giadas ad emna

Ediziun derasada: (Südstschweiz cumplet)

72319 exemplars, Ediziun vendida 68613 exem-

plars (WEMF-/SW-beglaubigt, 2018)

Derasaziun: 163 000 lecturs (MACH-Basic 2018-2)

Pretschs d'abunaments sut:

www.suedostschweiz.ch/aboservice

Communicaziun da participaziuns considerablas

sin fundament da art. 322 CP:

nagin

© Samedia

Urs Hefti (san.) e Patric Vincenz dad «ela mond d'energeia» on musso exaimpels concrets cun objects tgi produtgeschan sez l'energeia tgi els dovràn. Cò ena tgesa da vacanzas a Lantsch.

PDS